

ПОНЯТТЯ ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЯ ЗЛОЧИНЦІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ НАСИЛЬНИЦЬКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Мандзик Петро Іванович

*кандидат юридичних наук, член-кореспондент,
Академія адміністративно-правових наук
м. Київ, Україна*

Семенюк Сергій Анатолійович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Прояви насильства під час вчинення кримінального правопорушення є наслідком впливу певних умов, таких як раптовість, перебування в кримінальному або небезпечному середовищі, груповий тиск, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Головним моментом у здійсненні боротьби зі злочинністю та її попередження є проведення аналізу особистості злочинця, її характерних властивостей на підставі типології та класифікації злочинців. Цю наукову статтю присвячено вивченню й аналізу особистості та особливостей злочинців, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення. У ній розкриваються основні риси особистості злочинця, обґрунтовується важливість всебічного вивчення особистісних характеристик злочинців, наводяться класифікація особистості, які, своєю чергою, є основним моментом в організації і здійсненні попередження злочинності. Дану тему опрацьовували у своїх працях такі науковці та вчені, як: А. Б. Сахаров, М. П. Клейменов, В. Є. Емінов, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.

Виклад основного матеріалу. Правомірна поведінка відповідає припису правових норм. Правопорушення суперечить моделі поведінки, що міститься у правовій нормі. Діяльність людини складається як із правомірних вчинків, так і неправомірних. У правопорушеннях, як правило, проявляються особистісні якості людини, її ставлення до дійсності та міра відповідальності за вчинене діяння.

На жаль, найбільш схильні до вчинення правопорушень люди з неблагополучного середовища, а одного разу переступивши межу, певний стримувальний фактор, людина може повторювати це знову і

знову. І найчастіше кожен наступний вчинок характеризується більш серйозними наслідками.

Кримінологія, як і будь-яка наука, перебуває у постійному розвитку. Заслужені діячі юридичної науки займаються розробкою термінологічних понять, які потім лягають в основу законодавчих ініціатив, і служать орієнтиром у практичній роботі правоохоронних органів. Особистість злочинців, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення вивчали і продовжують вивчати провідні фахівці та фахівці-початківці в галузі юриспруденції. У зв'язку з цим запропоновано досить велику кількість визначень розглядуваного поняття. У рамках нашої статті ми розглянемо лише деякі з них. Так, М. П. Клейменов розглядає особистість злочинця як сукупність соціально значущих властивостей, що визначають винне вчинення злочину, міру соціальної патології в людині [1, с. 37].

На думку В.Є. Емінова, особистість злочинця – це сукупність психологічних соціально значущих негативних властивостей психіки людини, що мали змогу розвиватися в процесі різноманітних і систематичних взаємодій з іншими людьми [2, с. 154].

В основу побудови моделі типології особистості злочинця покладено характер її антисоціальної спрямованості, що відображає особливості мотиваційної сфери.

Головними типологічними ознаками антисоціальної спрямованості особистості є: 1) різко негативне і зневажливе ставлення до особистості людини та її цінностей; 2) корисливі та меркантильні погляди; 3) презирливе ставлення до основних загальнолюдських цінностей і соціальних установок; 4) поверхнєве ставлення до своїх обов'язків [3, с. 74].

Злочинців, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення прийнято виділяти в окрему категорію, оскільки вони мають риси, що відрізняють їх від ненасильницьких. У зв'язку із цим можна виокремити такі кримінологічні типології їхньої особистості:

1. за ступенем суспільної небезпеки:

– *особливо небезпечні (активні антисоціальні)* – неодноразово судимі рецидивісти, які займають активну позицію протидії та протистояння суспільству, його нормам і цінностям, за допомогою злочинної поведінки (учасники організованих злочинних груп, що займаються розбоями, викраденнями людей, грабежами, вимаганнями, бандити, терористи, екстремісти);

– *небезпечні (пасивні асоціальні)* – особи, які ведуть паразитичний асоціальний спосіб життя протягом тривалого часу, і вчиняють злочини під впливом конфліктних умов, що раптово склалися (хуліганства, заподіяння шкоди здоров'ю, розбої, грабежі);

– *ситуативні* – особи, які вчиняють злочини внаслідок нездатності адекватно оцінити ситуацію або протистояти певним чинникам (наприклад, індивід, який регулярно вживає алкоголь, постійно провокує і вплутується в конфлікти і бійки);

– *випадкові* – особи, чия поведінка, як правило, не викликає суспільної небезпеки, але може проявитися одноразово і незначно в разі раптової стресової ситуації, такі індивіди часто скоюють злочини у стані афекту, перевищуючи межі необхідної оборони;

2) залежно від мотивів вчинення насильницького злочину:

– *престижний* – злочинець прагне зайняти лідируючі позиції, завоювати авторитет, бути весь час на виду тощо. Наприклад, для "підтвердження" прийняття ідей екстремістського угруповання новий учасник вчиняє насильницькі дії щодо представника іншої національності або релігії. Цей критерій характерний для осіб молодого віку;

– *корисливий* – злочинець вчиняє будь-яке насильницьке кримінальне правопорушення з метою особистого збагачення (наприклад, кілер або грабіжник, "чорні" ріелтори);

– *хуліганський* – злочинці вчиняють умисний насильницький злочин із метою порушення громадського порядку, вираження зневажливого ставлення до загальноприйнятих правил поведінки (участь у масових заворушеннях);

– *мстивий (ревнивий)* – злочинці, які вирішили самотужки розібратися із ситуацією і "відновити" справедливість за допомогою насильницьких дій;

– *ігровий* – цей тип злочинця шукає гострих відчуттів, його діяльність пов'язана з постійним ризиком, від якого він отримує задоволення (участь у масових заворушеннях, хуліганствах, злочинах екстремістської та терористичної спрямованості);

– *сексуальний* – кримінальні правопорушення вчиняються під впливом сексуальних спонукань (зґвалтування, педофілія).

Такі злочинці зазвичай дуже суб'єктивно і вузько сприймають навколишній світ. Нерідко ситуації, в які вони потрапляють, сприймаються ними часто як потенційно небезпечні та загрозливі, хоча насправді цього може і не бути. При цьому ця категорія злочинців вирізняється вразливістю і чутливістю в міжособистісних стосунках, і нерідко така вразливість сприймається ними як жалість до себе, а не співпереживання іншим. Зазвичай, причини криються в дитячому 5–7-річному віці, коли виникали психотравмувальні ситуації [4, с. 21].

За допомогою типології узагальнюються всі характерні для певних груп злочинців соціальні особливості, розкриваються внутрішні стійкі

зв'язки між істотними ознаками та їхніми проявами в конкретній особистості.

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на велику кількість робіт, присвячених цьому питанню, як і багатьом іншим категоріям, досі немає єдиного поняття особистості злочинця. Хтось вважає, що особистість злочинця – це сукупність соціальних властивостей, хтось – психологічних, проте всі згодні з тим, що це сукупність негативних якостей, спрямованих проти громадського порядку та особистості інших людей для задоволення своїх потреб. Вважаю, що вивчення особистості злочинця, виокремлення певної типології допомагає зрозуміти механізм злочинної поведінки, причини та закономірності, які сприяють конкретизації типу злочинця і здатні прискорити його пошук.

Література:

1. Криминология: учеб. / М.П. Клейменов. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Норма: ИНФРА-М, 2018. – С. 86.
2. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Криминология: учеб. М.: Норма, 2009. 408 с.
3. Криминологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Х. : Право, 2014. С. 204.
4. Сахаров А. Б. Личность преступника и типология преступника. *Соц. законность*. 1973. № 3. С. 19–24.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-358-6-31>

РЕЖИМ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Марчук Олександр Миколайович

*здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії),
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Дослідження проблем механізму правового регулювання є однією із актуальних у теорії права. Необхідність більш глибокого вивчення цих категорій обумовлюється недосконалістю законодавства і правозастосовної практики, приведенням їх у відповідність до міжнародних стандартів; підвищення ефективності дії вже існуючих правових норм і правових інститутів держави; формування позитивної